

Mgr Paulina Piotrowicz

Wydział Filologiczny UJ

Promotor: dr hab. Anna Klimkiewicz, prof. UJ

Autoreferat rozprawy doktorskiej pt. *Benedetto Cotrugli - mercante scrittore e l'etica del lavoro in relazione all'umanesimo civile*

Przedmiotem mojej rozprawy doktorskiej jest analiza twórczości Benedetta Cotrugliego, piętnastowiecznego kupca-pisarza, prowadzona w kontekście tworzenia się systemu etyki pracy oraz idei humanizmu obywatelskiego. Na temat dzieła Cotrugliego napisano już wiele, lecz do tej pory w literaturze krytycznej przeważają interpretacje ekonomiczno-literackie najważniejszego dzieła raguzanina, zatytułowanego *Il libro dell'arte di mercatura* [„Księga o sztuce handlu”], brakuje natomiast studium na temat związków literackich i ideowych, jakie łączą powyższy traktat z humanizmem obywatelskim i tradycją kupiecką, które ukazałoby nie tyle charakter kupiecko-ekonomiczny dzieła, ile sposób, w jaki literacka wizja idealnego kupca wchodzi w interakcję z literacką wizją idealnego społeczeństwa, opisywaną przez humanistów obywatelskich.

Benedetto Cotrugli (1416-1469) był dalmatyńskim kupcem, dyplomatą, intelektualistą oraz autorem kilku dzieł, spisanych po łacinie i po włosku. Pochodził z rodziny kupieckiej, której interesy swoim zasięgiem obejmowały ówczesne najważniejsze ośrodki kupieckie. Doświadczenie kupieckie zdobyte na różnych rynkach: weneckim, genueńskim, katalońskim, a także florenckim umożliwiło Cotrugliemu karierę nie tylko w handlu, lecz również na dworze Aragonów w Neapolu, a liczne podróże w interesach pozwoliły na nawiązanie kontaktów z osobami pochodzącymi z różnych części świata i należącymi do różnych grup społecznych, dały także doskonałą okazję do wymiany doświadczeń i informacji. Wiedza Cotrugliego miała nie tylko podbudowę praktyczną, ale również teoretyczną a to dzięki latom nauki na uniwersytecie w Bolonii, sam zaś Cotrugli często podkreślał, że jego prawdziwym powołaniem jest właśnie nauka.

Ze spuścizny literackiej Cotrugliego do naszych czasów, oprócz *Il libro dell'arte di mercatura*, zachował się traktat *De navigatione* [„O żegludze”], napisany w roku 1464 i zadedykowany senatowi Wenecji, który jest pierwszym całościowym dyskursem na temat nawigacji w literaturze europejskiej. Benedetto Cotrugli jest również autorem łacińskiego traktatu *De uxore ducenda* – sam utwór zaginął,

jednakże jego główne tezy zostały powtórzone w *Il libro dell'arte di mercatura* w szóstym rozdziale księgi czwartej. Natomiast o powstałym ok. 1460 roku traktacie *O naturze kwiatów*, który został przypisany Cotrugliowi przez jednego z jego biografów w siedemnastym wieku, nic bliżej nie wiadomo.

Traktat *Il libro dell'arte di mercatura*, który stanowi przedmiot moich badań jest niewątpliwie najważniejszym dziełem Cotrugliego. Utwór powstał w 1458 roku a po raz pierwszy został opublikowany w Wenecji w roku 1576 przez pochodzącego z Cresu filozofa i wydawcę Francesca Patritiusa [Franjo Petris]. Patritius, redagując rękopis, wprowadził wiele poprawek do tekstu, usunął część informacji oryginalnych i dodał opinii własne, co pozostało nie bez znaczenia dla późniejszej recepcji dzieła, które na długo popadło w zapomnienie. Dopiero w latach osiemdziesiątych dwudziestego wieku zostały odnalezione nieznane manuskrypty traktatu, a w 1990 roku włoski badacz Ugo Tucci wydał pierwsze krytyczne opracowanie dzieła Cotrugliego, opierając je na dwóch piętnastowiecznych rękopisach odkrytych we Florencji. Natomiast niemiecko-amerykański badacz humanizmu i renesansu Paul Oskar Kristeller w swoim *Iter Italicum: Accedunt Alia Itinera* [Lista znalezionych nieskatalogowanych lub niekompletnie skatalogowanych humanistycznych rękopisów biblioteki renesansu włoskiego i innych, 1989] wzmiankuje o istnieniu jeszcze jednego rękopisu w Maltańskiej Bibliotece Narodowej w La Valletcie na Malcie, jak dotąd najstarszego, sporządzonego w Neapolu w 1475 roku Oprócz polskiego oraz serbsko-chorwackiego tłumaczenia dzieła, w roku 2017 został wydany przekład angielski, które opiera się na ostatniej edycji krytycznej traktatu, wydanej w 2016 roku.

Traktat podzielony jest na cztery księgi, dotyczące kwestii natury i formy handlu, religii, moralności oraz zarządzenia domem i rodziną; koncentrują się one na postaci kupca, którego postać jest ukazana na trzech płaszczyznach: prywatnej, ekonomicznej i publicznej (*privato, economico, pubblico*). Prezentowany punkt widzenia należy wyłącznie do autora, ton wywodu jest akademicki, choć stosunek do czytelnika pozostaje serdeczny i otwarty, jak w dialogu między nauczycielem a uczniem. Cotrugli już na początku traktatu przedstawia powody, dla których zdecydował się stworzyć utwór przeznaczony dla kupców: pisze, by opublikować swoje dzieło i tym samym usystematyzować i przekazać swą wiedzę, spisując reguły, które są konieczne i użyteczne w handlu. Zaniedbania w prowadzeniu handlu przez osoby nieprzygotowane do wykonywania tak odpowiedzialnego zawodu i brak określonych zasad prowadzenia handlu są nie do przyjęcia dla autora, który jest

zarówno kupcem jak i badaczem - jedynym rozsądnym rozwiązaniem wydaje się szeroki, pisarski dialog z tymi, którzy pragną wykonywać zawód z honorem. Dlatego też językiem traktatu jest język *volgare*, a nie łacina, choć sam autor uznaje ją za bardziej godną.

Benedetto Cotrugli jest znany krytyce literackiej głównie jako autor i teoretyk podwójnego zapisu księgowego (*partita doppia*), który zrewolucjonizował sposób uprawiania kupiectwa. Wcześniej, stworzenie tej metody przypisywano Luce Paciulemu, który opisuje ją w *Summie* (pierwsza edycja, 1494), jednak uważna analiza obydwu tekstów przeprowadzona przez historyków księgowości dowodzi, że jako pierwszy opisał ją w swoim traktacie Benedetto Cotrugli.

Ważnym aspektem twórczości Cotrugliego, często podkreślanym przez krytyków, jest fakt, że plasuje się ona pomiędzy kulturą kupiecką a humanistyczną. Benedetto Cotrugli stawiany jest obok Leona Battisty Albertiego jako jeden z pierwszych autorów, który definiuje i opisuje dom kupca i jego organizację z punktu widzenia przestrzennego w kontekście praktykowania sztuki kupieckiej.¹ Innym interesującym aspektem jest to, że Cotrugli czyta dzieła Arystotelesa i innych autorów antycznych, co wskazuje na jego wysoki poziom wykształcenia.² Krytycy wskazują również na kontakty z najwybitniejszymi humanistami epoki oraz liczne kontakty z intelektualistami florenckimi i weneckimi.³

W bogatym materiale krytycznym dotyczącym twórczości Cotrugliego dostrzega się brak kompleksowej pracy, zbierającej w jedną całość liczne tematy, które są podejmowane na kartach traktatu, będącego przedmiotem moich badań. Dlatego głównym celem mojej rozprawy doktorskiej jest ich wskazanie i ułożenie w spójny obraz. W ramach projektu doktorskiego starałam się rozpatrywać księgę *Il libro dell'arte di mercatura* jako próbę zbudowania systemu etyki pracy kupców, opartego na jasno zdefiniowanych normach postępowania. W analizie tekstu przyjąłam założenie, że traktat nie jest wyłącznie praktycznym poradnikiem zawodowym, ale także dysertacją o charakterze filozoficzno-moralnym o kondycji ludzkiej, w tym przypadku kupca, spisana, by poprzez „wieczną pamięć zamkniętą w piśmie i księgach” przekazać doświadczenie przyszłym pokoleniom.

---

1 N. Grujić, *The study room (studio) in the ragusan houses of the first half of the fifteenth century*, *Dubrovnik Annals* 18 (2014), s.47-63.

2 E. Refini, *Aristotele in parlare materno: Vernacular readings of the Ethics in the Quattrocento*, «Tatti Studies in the Italian Renaissance», vol. 16, No.1/2, 2013, s.311-314.

3 U.Tucci, *Benedetto Cotrugli, raguseo e il suo Libro dell'arte di mercatura*, w «Atti e Memorie della Società Dalmata di Storia Patria», vol. XIV, Nuova Serie III, Roma 1990-1991, s.1. L.Boschetto, *Tra Firenze e Napoli. Nuove testimonianze sul mercante-umanista Benedetto Cotrugli e il suo Libro dell'arte di mercatura*, w «Archivio Storico Italiano» IV, 2005, s.697.

W trakcie pracy starałam się przedstawić szerszą refleksję nad utopijnym obrazem kupca i kupiectwa, zaproponowanym przez pisarza, który sam wykonywał zawód, o którym pisał. Z badań, które prowadziłam dla celów dysertacji wynika, że koncepcje i postawy, dotyczące roli rodziny i wychowania są szczególnie ważne w procesie kształtowania się idealnego państwa, co potwierdzają teksty innych kupców-pisarzy, takich jak Paolo da Certaldo i Giovanni Morelli, jak i przedstawiciele humanizmu obywatelskiego, jak Francesco Barbaro i Matteo Palmieri. Zależało mi również na usytuowaniu traktatu raguzanina w szerszym kontekście pojęcia etyki pracy i jego rozwoju, przy szczególnym uwzględnieniu kategorii arystotelesowskich oraz teorii Ojców Kościoła, a także na wyznaczeniu miejsca, jakie utwór zajmuje w dyskusji literackiej o idealnym społeczeństwie.

Aby zilustrować zmiany w sposobie myślenia o wykonywanym zawodzie i otaczającej kupca rzeczywistości, wyodrębniłam w dziele Benedetta Cotrugliego motywy filozoficzno-kulturowe, znamienne dla tradycji kupieckiej oraz wykształcenia humanistycznego i poddałam je analizie.

W metodzie badawczej przyjętej w dysertacji wykorzystałam narzędzia właściwe dla hermeneutyki literaturoznawczej, *textual cultures* oraz teorii *habitus* Pierre'a Bourdieu. Przy pomocy metody hermeneutycznej, udało mi się zbadać z jakiej tradycji wyrasta traktat, jak ją zmienia i co z niej przejmuje. *Textual cultures* zaś warunkuje poznanie związków między tekstem a czytelnikiem. Z tego powodu, do analizy tekstu literackiego wprowadziłam koncepcję historii mentalności oraz metodę komparatystyczną, według której badania nad tekstem literackim powinny być przeprowadzone w świetle jego powiązań z kontekstem kulturowym i społecznym. Przywołanie Pierre'a Bourdieu miało na celu potwierdzenie, że tekst i autor zajmują miejsce określone przez strukturę społeczną, dlatego przez pryzmat dzieła literackiego można badać sposoby kulturowego usytuowania, czyli w przypadku dzieł Cortugliego: płeć, przynależność klasową czy niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania klasy (w tym wypadku rodzącego się mieszczaństwa) role społeczne (ojca/męża, matki/żony, córki, syna, obywatela, kupca). Przyjęcie takiej perspektywy badawczej pozwoliło mi na dokonanie opisu przejściowego i dialogicznego charakteru dzieła Cotrugliego, na usystematyzowanie motywów humanistycznych, obecnych w tekście oraz na zilustrowanie mechanizmu ich przechodzenia między gatunkami literackimi.

Dzięki takiej perspektywie badawczej, można traktować *Il libro dell'arte di mercatura* jako element *culture of literacy* i w ten sposób przywrócić traktatowi jego

kulturową autentyczność. Aby zrekonstruować „konwersacje” Benedetta Cotrugliego z innymi dziełami literackimi, wykorzystałam koncepcję dialogu z przeczytanymi tekstami, zaproponowaną przez Petrarę – teksty, które biorą udział w tym dialogu wchodzi w skład pamięci wspólnej.

W analizie komparatystycznej wybranych przeze mnie tekstów nie zostało przyjęte kryterium chronologiczne, lecz tematyczne. W mojej ocenie taki zabieg pozwala na zachowanie logicznej całości trzech głównych osi interpretacji dzieła Cotrugliego. Materiał badam z trzech perspektyw, uznanych przez Vittoria Branę⁴ za najważniejsze filary kupieckiej egzystencji: zasady i wartości przyświecające prowadzeniu opłacalnego i zarazem uczciwego handlu (*ragion di mercatura*), zasady i wartości kierujące funkcjonowaniem rodziny (*ragion di famiglia*), zasady i wartości, jakich należy przestrzegać w życiu publicznym (*ragion di Stato*). Tak więc, wybór i interpretacja tekstów zachowuje to kryterium i następuje w wyznaczonym przez nie porządku, a wymienione obszary badawcze przenikają się w całej pracy. Dzięki ich analizie można było stworzyć mapę pojęć literackich, kulturowych i filozoficznych obecnych w *Il libro dell'arte di mercatura*, co umożliwiło podjęcie próby osadzenia dzieła Cotrugliego w tradycji humanistycznej.

Na potrzeby rozważań przedstawionych w pracy przyjęłam definicję humanizmu zaproponowaną przez Christiana Becka, który określa tym mianem zjawisko o charakterze filozoficznym, moralnym, literackim i polityczno-społecznym, pewną mentalność typową dla społeczeństwa półwyspu włoskiego czternastego i piętnastego wieku.⁵ Uznając ją za punkt wyjścia, przyjęłam założenie, że możliwe jest złożenie z fragmentów zebranych w czasie lektury utworu wizji świata, w którym funkcjonują społeczności ówczesne.

Materiał źródłowy stanowią dzieła wybranych kupców-pisarzy oraz przedstawicieli humanizmu obywatelskiego czynnych w czternastym i piętnastym wieku. Punktem odniesienia dla traktatu *Il libro dell'arte di mercatura* w perspektywie kultury kupieckiej są dzieła Paola da Certaldo *Il libro di buoni costumi*, Giovanniego Morellego *Ricordi* i Leona Battisty Albertiego *I libri della famiglia*. Założeniem jest przedstawianie sieci powiązań pomiędzy traktatem o handlu na poziomie *textual cultures*, a kulturą kupiecką epoki. Drugi punkt odniesienia stanowią dzieła humanistów: Francesca Barbaro *De re uxoria* i Mattea Palmieriego *Vita civile*. Zabieg ten ma na celu pokazanie związków literackich i ideologicznych, które łączą

---

4 V.Branca, *Introduzione*, w *Mercanti scrittori*, Rusconi, Milano, s.IX.

5 Ch.Bec, *Cultura e società a Firenze nell'età della Rinascenza*, Salerno Editrice, Roma 1981, s.15-16.

Il libro dell'arte di mercatura oraz kulturę kupiecką z ideami humanizmu obywatelskiego początku piętnastego wieku.

Praca składa się z dwóch zasadniczych części: pierwsza ma charakter teoretyczny i służy prezentacji pojęć, metody oraz kontekstów, którymi posługuję się w rozprawie, druga, natomiast, ma charakter interpretacyjny. Rozdziały interpretacyjne dotyczą twórczości Cotrugliego i prowadzone są w sposób, który w moim przekonaniu, ukazuje realizację tematu.

We wprowadzeniu do dysertacji przedstawiam przedmiot i cel badań oraz zastosowaną metodologię. Następnie kreślę perspektywę historyczno-literacką, w której mieści się kupiecka etyka pracy. W pierwszej kolejności omawiam recepcję dzieła i jego krytykę, by zdefiniować dotychczasowe tendencje badawcze, a tym samym wyróżnić podejście zastosowane w rozprawie doktorskiej. W dalszej kolejności w pracy zostają nakreślone elementy literatury dydaktycznej obecne zarówno w dziełach kupców, jak i humanistów piętnastego wieku, ważne dla dyskusji o języku i gatunku w dziele Cotrugliego. W kolejnym rozdziale, propedeutycznym w stosunku do analizy etosu kupieckiego, omawiam kategorie najważniejsze dla rozumienia etyki pracy, począwszy od systemu etycznego Arystotelesa, ze szczególnym uwzględnieniem hierarchii cnót i wad, przez Cyserona, Tomasza z Akwinu, po nauki Ojców Kościoła, uwagę poświęcam także kwestii lichwy.

Kolejne trzy rozdziały pracy stanowią jej centralną część. Analiza sylwetki kupca i etosu kupieckiego w twórczości Benedetta Cotrugliego zbudowana jest, jak wspomniałam wcześniej, w oparciu o trzy zasadnicze aspekty życia kupieckiego: rodzinę, kupiectwo i *bene comune*, czyli dobro wspólne. W trzecim rozdziale analizuję obraz rodziny kupieckiej w perspektywie etyki pracy w stosunku do tradycji humanistycznej, zawartej na kartach traktatów pedagogicznych dotyczących kwestii wychowania. Na podstawie przeprowadzonej analizy sformułowałam wniosek, że podobną rolę odgrywa rodzina w *Ricordi* Giovanniego Morellego, co dało impuls do porównania tez o rodzinie obydwu autorów, ale również przedstawienia różnic wynikających z pochodzenia geograficznego i kulturalnego wyżej wymienionych twórców. Natomiast na podstawie porównania *De re uxoria* Francesca Barbara z *Il libro dell'arte di mercatura*, w moim przekonaniu, jest możliwe wykazanie, że jednym z tekstów, do których odnosi się raguzanin jest właśnie dzieło Barbara, co umożliwi dodanie kolejnego tekstu do listy odniesień intertekstualnych obecnych w traktacie.

Tematem kolejnego rozdziału są sylwetka kupca oraz zasady etyczno-moralne,

którymi kupiec powinien kierować się w życiu. Zasadzają się one na moralności chrześcijańskiej, która jednak nie stoi w konflikcie z chęcią osiągnięcia zysku. Stosowanie się do zasad etyczno-moralnych ma bezpośrednie przełożenie na obraz kupca w oczach społeczeństwa. Właśnie waga, jaką Cotrugli, przywiązuje do relacji kupca z resztą społeczeństwa, pozwoliła mi na wykazanie, że autor traktatu wykorzystuje postawę kupca i jego zawód do wyrażenia opinii o kondycji człowieka, na której pojmowaniu zaciążyła humanistyczna koncepcja ludzkiej godności. Kupiec powinien postępować zgodnie z zasadami etyki, tak by odróżnić się od zwierzęcia. W tym celu musi nieustannie kontrolować swoje impulsy, zachowywać umiar i kierować się roztropnością w każdym wymiarze swojego życia. Postępowanie zgodne z zasadami etycznymi sprawia, że człowiek może skutecznie dostosowywać się do ciągle zmieniającej się rzeczywistości, a także być użyteczny dla społeczności, w której żyje. Wizja cnoty triumfującej nad Fortuną wraz z nieustającą aktywnością człowieka, prowadzącą do rozwoju rodziny, miasta i państwa zajmuje znaczące miejsce nie tylko w kształtowaniu się etosu kupca, lecz także w myśli filozoficznej renesansu. Zarazem sylwetka kupca, który zna zasady życia publicznego, który potrafi kontrolować samego siebie i swoje instynkty nie krzywdząc bliźniego, który może funkcjonować w dynamicznie zmieniającym się świecie, prowadząc innych drogą cnoty, staje się lustrzanym odbiciem doskonałego obywatela.

Ostatnia część pracy skupia się na relacji, która łączy kupca z państwem, a raczej z ogółem społeczeństwa, zbiorowością zespoloną wspólnym terytorium, organizacją życia w różnych jego aspektach. Doszłam do wniosku, że jedną z intencji autora jest podniesienie rangi kupiectwa, a ciągły nacisk na użyteczność handlu w perspektywie nie tylko rodziny, grupy zawodowej, ale całego społeczeństwa świadczy o znaczeniu kupców w dyskusji humanistów o kształt społeczeństwa obywatelskiego. System etyczny, opierający się zarówno na doświadczeniu kupieckim, jak i na wartościach humanistycznych i chrześcijańskich, ma zastosowanie nie tylko z wąskiej perspektywy tejże grupy zawodowej, ale również w kontekście ogólnospołecznym, dla każdego, kto chce stać się obywatelem idealnym. W takim systemie praca jest środkiem, który prowadzi do osiągnięcia zysku i nie wychodzi poza ramy zaspokajania potrzeb własnych i rodziny i takie jej rozumienie wytycza podstawy nowej mentalności. W tym kontekście *Il libro dell'arte di mercatura* porównałam z *Vita civile* Mattea Palmieriego. Obydwaj autorzy dostrzegają wartość pracy, która staje się wyznacznikiem ludzkiej godności, wagę rozumu i ostrożności pozwalających dobrze ocenić, a następnie wykorzystać sytuację, rangę rodziny oraz wychowania w

tworzeniu odpowiedzialnego społeczeństwa.

Dzieło Cotrugiego sytuuje się na pograniczu gatunków i tradycji literackich, form i języków. Przeprowadzone badania pozwoliły mi na sformułowanie wniosków dotyczących sylwetki kupca, która wyłania się z lektury traktatu, a także pozycji utworu względem tradycji kupieckiej i humanistycznej, oraz na zdefiniowanie tła historyczno-literackiego utworu. Wynika z nich, że *Il libro dell'arte di mercatura* poprzez zdefiniowanie ram handlu oraz obrazu idealnego kupca, a także dokładne skodyfikowanie zasad, które powinny rządzić każdym aspektem jego życia staje się częścią mechanizmu tworzenia pamięci wspólnej dla przedstawicieli tego zawodu. Szukając odpowiedzi na pytania o własną tożsamość społeczną i kulturalną, pisarz-kupiec Benedetto Cotrugli czerpie zarówno z dorobku przedstawicieli własnej grupy zawodowej, jak i dorobku kulturowego antyku, średniowiecza i humanizmu. Obydwa elementy scalają się w harmonijną całość, pełną odniesień i aluzji intertekstualnych, wielokrotnie prowadzonych w sposób świadomy, ale równie często przetwarzanych tak, że źródło jest trudne do zidentyfikowania. Benedetto Cotrugli chętnie korzysta z „kupieckich” wzorców literackich i wypełnia je nie tylko nową treścią, ale również wplata elementy charakterystyczne dla innych gatunków, co potwierdza jego przynależność do humanistycznego kręgu kulturowego. Wśród refleksji dotyczących kupca idealnego można wskazać na podstawowe komponenty kupieckiej etyki pracy, która daje impuls do doskonalenia całej grupy społecznej. Drugim ważnym wnioskiem, który wyłania się z przeprowadzonych badań, jest to, że świadomość konieczności zdefiniowania reguł postępowania dla kupieckiej grupy społecznej, która świadczy o dojrzałości ekonomicznej Cotrugiego, której przejawy obserwować można w fazie okresu przejściowego od średniowiecznej teorii ekonomicznej ku jej bardziej rozwiniętej formie.

Interpretacja oraz analiza komparatystyczna traktatu pozwoliła też na sformułowanie wniosków dotyczących obecności w obrębie tekstu cech charakterystycznych dla *specula*, zwierciadeł jako gatunku literackiego. Na tym poziomie udało się wykazać oryginalność *Il libro dell'arte di mercatura*, która wynika ze specyficznej formacji kulturowej autora. Do innych ciekawych wniosków prowadzi również zaproponowana w rozprawie definicja pojęcia *apparenze* (pozór), które jest decydujące dla rozumienia swoistej etyki i etykiety kupieckiej oraz wszelkich wpływów międzygatunkowych i intertekstualnych obecnych na kartach traktatu.

Celem moich analiz było usytuowanie *Il libro dell'arte di mercatura* na styku

kupieckiej i humanistycznej tradycji literackiej. Przedstawione wnioski mogą stanowić wstęp do dalszych, bardziej pogłębionych badań. W pracy przedstawiłam tylko niektóre aspekty pisarstwa Cotrugliego, dotyczące związków z *libri della famiglia*, kronikami rodzinnymi. Na uwagę zasługiwałoby również prześledzenie wspólnych wątków twórczości raguzanina i Aleksandry Macinghi Strozzi, kobiety przedstawicielki kultury kupieckiej. Według mnie obie te kwestie niewątpliwie zasługują na uwagę. Sądzę, że konkluzje zawarte w rozprawie mogą znaleźć zastosowanie w przyszłych badaniach poświęconych tym zagadnieniom.